

“ออกจากรำนำ”

บทวิพากษ์การศึกษาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจสังคมภาคใต้

พีชชู แสงทอง และเฉลิมวรรณ ยกเลื่อน

ศูนย์ความเป็นเลิศผู้หญิงและความมั่นคง มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ จัดกิจกรรมทางวิชาการ เสวนาว่าด้วยการวิพากษ์การศึกษาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจภาคใต้จากชุดโครงการวิจัย “ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของสังคมไทยในบริบทประวัติศาสตร์” ซึ่งเป็นผลงานวิจัยของนักวิชาการรุ่นใหม่ในภาคใต้ 6 คน สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) โดยมีวิทยากร ผู้นำการถกประเด็น 3 คน คือวิทยา อารมณ์ ธนภาษ เดชพาวุฒิกุล และตฤณ ไอยะรา

อาจารย์ตฤณ โอยะรา
สำนักวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์

ธนาฯ ระบุว่าโครงการเสวนานี้เกิดขึ้นเนื่องจาก เล็งเห็นความสำคัญของการศึกษาสถานภาพของ องค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์เศรษฐกิจภาคใต้ที่แม้ จะมีผู้ศึกษาสืบเนื่องกันมาไม่มากนัก แต่ก็มีลักษณะ เป็นการศึกษแบบเชื่อมต่อกันมาเป็นยุคต่อยุค อันแสดงให้เห็นถึงความตระหนักในภารกิจของการ ทบพทวนก้าวเดินทางวิชาการด้านประวัติศาสตร์ซึ่งมี ความสำคัญ เข้าย้อนรอยให้เห็นว่าในการศึกษา สถานภาพองค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ภาคใต้เกิดขึ้น ครั้งแรกในทศวรรษ 2530 โดยอยู่ในร่มใหญ่ของ การศึกษาสถานภาพองค์ความรู้ประวัติศาสตร์ ท้องถิ่นไทย มีนักวิชาการผู้รับผิดชอบศึกษาพื้นที่ ภาคใต้คือ ยงยุทธ ชูแว่น จากมหาวิทยาลัยศิลปากร จากนั้นจึงมีการศึกษาต่อกันมาเรื่อย ๆ เช่น งานของ อติศร ศักดิ์สูง ตลอดจนถึงงานศึกษาในกลุ่มวิจัยของ สุทธิวงศ์ พงศ์ไพบุลย์ และชุดวิจัยกลุ่มทะเลสาบสงขลา ของยงยุทธ ชูแว่น และคณะในทศวรรษ 2540 กระทั่ง มาถึงชุดวิจัยที่กำลังจะกล่าวถึง ที่ศึกษาสถานภาพ การศึกษาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจสังคมทั่วประเทศ โดยมีวินัย พงษ์ศรีเพียร เป็นหัวหน้าโครงการผู้

ประสานงานดำเนินการโดยนักวิชาการในมหาวิทยาลัย ในภาคใต้ คือ มหาวิทยาลัยทักษิณ มหาวิทยาลัย ราชภัฏภูเก็ต มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล และ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

เนื่องโครงการวิจัยนี้ในส่วนภาคใต้ได้มีการ เผยแพร่ผลงานวิจัยออกเป็นสองชุดในรูปแบบ หนังสือ ชุดแรกมาจากโครงการวิจัยระยะแรกซึ่ง เน้นไปที่รายงานการสำรวจสถานภาพการศึกษา ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจสังคมภาคใต้ และชุดที่สอง คืองานศึกษาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจภาคใต้โดยมี การแบ่งเป็นประเด็นย่อย ในการเสวนาผู้นำถก ประเด็นทั้งสามคนได้มีการแบ่งการวิจารณ์โดย วิทยารับผิดชอบวิจารณ์งานวิจัยย่อยในส่วนว่าด้วย ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจภาคใต้ยุคโบราณ และ ประเด็นวิจัยเรื่องข้าวกับประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ ภาคใต้ ตฤณรับผิดชอบวิจารณ์งานศึกษาเรื่องพลวัต กลุ่มทุนในภาคใต้และประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ ภูเก็ต ส่วนธนาฯวิจารณ์ในส่วนของการสำรวจ สถานภาพองค์ความรู้ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ สังคมภาคใต้ และประวัติศาสตร์เศรษฐกิจภาคใต้ฝั่ง ตะวันตกและตะวันออก

ในมุมมองของ ตฤณ โอยะรา เห็นว่างานศึกษา ชุดนี้ทำได้น่าสนใจในกรณีของการปริทัศน์ให้เห็นถึง การศึกษาประวัติศาสตร์ภาคใต้ในงานวิชาการต่าง ๆ มันมีคุณูปการอยู่ งานชุดนี้ “ทำให้เรามองเห็นว่ การศึกษาโดยเฉพาะในภาษาไทยที่พูดถึงเศรษฐกิจ ภาคใต้มีงานชิ้นไหนบ้างให้เราได้เห็นเศรษฐกิจ ภาคใต้จากมุมมองจากด้านบน มองแบบ survey มองจากยอดเขาลงมา มันมีหน้าตาเป็นยังไงบ้างใน กรู๊ปประวัติศาสตร์ เช่น เปลี่ยนจากเศรษฐกิจแบบ ปลูกข้าว เป็นทำสวนยาง ทำแร่ดีบุก ถ้าเป็นท่องเที่ยว งานทุกชิ้นก็จะบรรยายในทิศทางแบบนี้ ผมคิดว่า งานชิ้นนี้เป็นจุดเริ่มต้นที่ดีถ้าใครอยากศึกษาเรื่อง เศรษฐกิจภาคใต้ ไม่ว่าจะยังไปก็ตามเพราะว่ามัน เองานที่ผ่านมาในอดีตมาคลี่ให้เราเห็น”

อย่างไรก็ดี ตฤณ ก็เห็นว่าสิ่งที่ขาดหายไปในการศึกษางานชุดนี้คือการเปลี่ยนแปลงมุมมองหรือมุมมองในการศึกษา ซึ่งเขาเห็นว่านี่คือจุดที่อาจจะเสริมต่อได้หากจะมีการศึกษาต่อไปในอนาคต เพราะเป็นเรื่องของการเปลี่ยนแปลงมุมมองที่จะทำให้สามารถสร้างคำอธิบายเรื่องประวัติศาสตร์เศรษฐกิจของภาคใต้แง่มุมใหม่ที่ไม่ใช่การผลิตซ้ำมุมมองเดิมได้

ตฤณ วิพากษ์ว่างานศึกษานี้ผลิตซ้ำการมองภาคใต้ในกรอบทางภูมิศาสตร์และสภาพแวดล้อม ทำให้มองเห็นชนบทของการเขียนงานและการพรรณนาที่มักจะเริ่มต้นว่าภาคใต้เป็นภาคที่มีพื้นที่ลักษณะเป็นแหลม ติดต่อกับมหาสมุทรอินเดียและมหาสมุทรแปซิฟิก เคยมีการติดต่อซื้อขายกับต่างชาติอยู่ตลอดเวลา มีการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมต่าง ๆ อธิบายว่าเพราะภาคใต้มีแร่ดีบุกมาก ทำให้อุตสาหกรรมเติบโต เพราะว่าภาคใต้มีลักษณะเป็นป่าฝน ปลุกยางพาราได้ทำให้อย่างพาราเติบโต ต่อมาพอเปลี่ยนมาเป็นท่องเที่ยว ก็บอกว่าภาคใต้เติบโตขึ้นได้เพราะติดทะเล สภาพแวดล้อมสวยงาม ก็คือคำอธิบายส่วนใหญ่ไปอยู่ที่สภาพธรรมชาติเป็นหลัก

“อย่างเช่นเล่มของอาจารย์วิระพงศ์ก็ใช้ภูมิศาสตร์แบ่งเป็นหลัก เช่น การแบ่งภาคตะวันออก ตะวันตก แบ่งโดยใช้เทือกเขาบรรทัดเป็นหลัก แบ่งโดยสภาพภูมิศาสตร์เทือกเขาบรรทัด ฟังนี้เจอลมมรสุมทิศนี้ อีกฝั่งเจอมรสุมจากในอีกช่วงเวลาหนึ่ง ตะวันออกก็แบ่งเป็นลุ่มน้ำนครศรีธรรมราช ลุ่มน้ำสงขลา แล้วก็ปัตตานี”

เขาเสนอให้ลองเปลี่ยนมุมมอง โดยอ้างอิงถึงนักวิชาการชาวตะวันตก Eric Jones ที่เห็นว่าเมื่อจะศึกษาประวัติศาสตร์ของความเปลี่ยนแปลงนั้น ผู้ศึกษาอาจต้องเพิ่มหรือเปลี่ยนแปลงมุมมองการศึกษาด้วย โดยเขาเห็นว่าเงื่อนไขทางเทคโนโลยีและทรัพยากรก็เป็นสิ่งสำคัญที่สามารถนำมาใช้เป็นปัจจัยในการอธิบายความเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ได้เช่นเดียวกัน

“ต้องดูปัจจัยอีก 2 ประการที่เกี่ยวข้อง คือเทคโนโลยี เทคโนโลยีคือตัวกำหนดให้มนุษย์สามารถใช้ประโยชน์จากธรรมชาติได้มากน้อยแค่ไหน อีกตัวหนึ่งคือ resource หรือทรัพยากร ไม่ใช่สิ่งที่มีมนุษย์จะสามารถหยิบไปใช้ได้เลย เช่น กรณีของเหมืองแร่ดีบุก เมื่อก่อนก็ขุดจากแหล่งแร่ที่อยู่ตามในดินก่อนจะไปทะเล คำถามคือทำไม

“

ถ้าพูดถึงเส้นทางสายโหมบินไม่ได้อยู่บนแค่อุบัติศาสตร์
 แต่มันอยู่ที่การจัดระเบียบทางการเมืองรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง
 ที่ทำให้เส้นทางแบบนั้นมันเกิดขึ้นมาได้ เทคโนโลยี
 และการจัดระเบียบทางสถาบัน การศึกษาภาคใต้
 ท้ายสุดมันไม่ใช่แค่เรื่องศึกษาทางอุบัติเหตุ
 แต่มันคือการนำเอาปฏิสัมพันธ์ระหว่างอุบัติเหตุ เทคโนโลยี
 และสถาบันเข้ามาเพื่อให้เห็นภาพที่มันชัดเจนมากขึ้น

”

ไม่สามารถไปพูดแร่ดิบในทะเลได้ตั้งแต่แรก เพราะเทคโนโลยียังไม่เอื้อให้มนุษย์สามารถไปใช้ประโยชน์จากตรงนั้นได้ ในแง่นี้ เทคโนโลยีเลยเป็นตัวกำหนด มันไม่ได้เป็นแค่ถูกสภาพแวดล้อมกำหนด แต่ยังเป็นตัวไปเปลี่ยนสภาพแวดล้อมในขณะเดียวกันด้วย อีกอย่าง Eric Jones ก็บอกว่า นอกจากเทคโนโลยีและสภาพแวดล้อมแล้ว สิ่งที่น่าประวัติศาสตร์ควรสนใจคือรูปแบบการจัดการสถาบันทางการเงินในแต่ละยุค เพราะสถาบันการเงินจะเป็นตัวกำหนดว่า คุณใช้ประโยชน์จากทรัพยากร แต่คนแต่ละกลุ่มใครจะได้ประโยชน์จากทรัพยากรบ้าง ใครครอบครองบ้าง ใครเข้าถึงบ้าง ใครถูกกีดกันออกไปบ้าง” ตฤณ เสนอ

ตฤณ ยกตัวอย่างปัญหาของการติดอยู่กับกรอบศึกษาแบบเก่าได้อย่างน่าสนใจ โดยเขาเสนอให้ลองพิจารณาประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช สงขลา บัตตานีว่าเป็นเมืองในประวัติศาสตร์ที่ตั้งอยู่ในลักษณะทางภูมิศาสตร์แบบเดียวกัน คือ อยู่ฝั่งทะเลฝั่งอ่าวไทยเหมือนกัน แต่ทั้งสามเมืองนี้มีรูปแบบการค้าไม่เหมือนกัน ต่อให้สภาพแวดล้อมเหมือนกัน สภาพแวดล้อมภายในก็ไม่ต่างกันมาก แต่ที่งานประวัติศาสตร์เห็นสามเมืองนี้ต่างกัน ก็เพราะรูปแบบการบริหารเมืองรูปแบบสถาบันภายในเมืองต่างกัน

“นั่นคือประเด็นที่ผมมองว่าเมื่องานศึกษาชุดนี้มองสภาพแวดล้อมเป็นหลัก แต่ตัดปัจจัยทางด้านเทคโนโลยีออก ด้านสถาบันออก มันเลยไม่สามารถทำให้เห็น แม้แต่สภาพที่มันต่างกันในพื้นที่ภาคใต้ได้ คือคำถามแบบว่าทำไมจังหวัดอย่างภูเก็ตถึงโตเป็นเมืองท่องเที่ยวได้ดีกว่าตรัง ทั้ง ๆ ที่เมื่อเทียบกับในทางภูมิศาสตร์หรือสิ่งแวดล้อมแล้ว ตรังก็มีเกาะที่สวยงามกว่าภูเก็ตอยู่เช่นกัน” ตฤณ ตั้งคำถามไว้อย่างน่าสนใจ ก่อนจะยืนยันว่านั่นคือข้อเสนอแรกของเขาที่เชื่อมั่นว่าจะทำให้งานศึกษาได้ค้นพบคำตอบอะไรที่ไม่ซ้ำรอยมากขึ้น เพราะการใช้กรอบทั้ง 3 อย่าง คือ เรื่องของสถาบัน เรื่องของเทคโนโลยี และเรื่องของสิ่งแวดล้อม ทำให้ผู้ศึกษาแบ่งพื้นที่ศึกษาแบบใหม่ ๆ ได้ อันจะทำให้เข้าใจภาคใต้ในมุมที่อาจจะแปลกใหม่และดีกว่าเก่า เช่น การแบ่งภาคใต้จากพื้นที่เชิงสถาบัน เชิงวัฒนธรรมและการติดต่ออาจจะแบ่งเป็นฝั่งตะวันตก อันตามัน ภูเก็ต พวกฮกเกี้ยน พวกที่ติดต่อกับจีน หรือรัฐทางตะวันตก ฝั่งตะวันออกก็เป็นฝั่งที่มีความสำคัญกับรัฐในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาและก็มีคนไทย ในขณะที่ 3 จังหวัดคือรัฐในโลกมลายูแล้วติดต่อกับอิสลาม เป็นต้น

นอกจากให้ความสำคัญกับการศึกษาประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจภาคใต้โดยการเสนอให้เพิ่มหรือเปลี่ยนแปลง

มุมมองแล้ว ตฤณ ยังเสนอให้การศึกษาควรที่จะหลุดพ้นออกไปจากชนบวิธีคิดแบบที่มองภูมิภาคเป็นชนบทแบบเหมารวมอีกด้วย ตฤณ จึงเรียกข้อเสนอของตนว่า “การออกจากชนนำ” กล่าวคือ การศึกษาภาคใต้เท่าที่ผ่านมาติดอยู่กับชนเรื่องควน ป่า นา เล เน้นวิถีชุมชนที่มีกลิ่นอายเป็นวัฒนธรรมชุมชน ท้องถิ่นมีคุณค่าและความสมบูรณ์อยู่ในตัวเอง เขาเห็นว่าภาพรวมของงานศึกษาชุดนี้คือการไปเน้นที่บทบาทของภาคเศรษฐกิจในชนบท “ดังสโลแกนควน ป่า นา เล คนอยู่บนป่า คนอยู่บน (ภู)เขา คนอยู่ใน (ท้อง)นา คนอยู่ใน (ทะเล)แล แลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างกัน แต่คำถามคือในฐานะที่ผมเรียนประวัติศาสตร์เศรษฐกิจมาบ้าง แล้วเมืองมันหายไปไหน”

เมืองในภูมิภาคเป็นหน่วยของการศึกษาที่สำคัญสำหรับตฤณ เพราะมันเป็นหน่วยที่รวมและนำเอาสิ่งต่าง ๆ ที่อาจกลายเป็นปัจจัยของความเปลี่ยนแปลงในชนบทเข้ามา

“ทำไมเมืองเป็นสิ่งสำคัญ เพราะหน้าที่ของเมืองคืออะไร เมืองเกิดขึ้นได้เพราะเมืองมันเอาทรัพยากรจากรอบ ๆ มากระจุกตัวไว้ในเมือง หน้าที่ของเมืองอย่างหนึ่ง คือเมืองเป็นตลาด ให้คนมาซื้อขายแลกเปลี่ยนกัน แต่พอมันอยู่ในกรอบป่า เขา นา เล มันทำเหมือนว่าการแลกเปลี่ยนเป็นธรรมชาติของมนุษย์ ไม่จำเป็นต้องมีกฎ มีเงื่อนไขว่า คนเขาอยากไปกินกะปิก็ไปแลก คนนาก็เอาข้าวไปแลกกับสินค้าอย่างอื่น พูดยาวกว่าว่าการแลกเปลี่ยนเป็นธรรมชาติของมนุษย์ เหมือนตกอยู่ในวิธีคิดแบบเศรษฐศาสตร์คลาสสิกของ อדם สมิธ แต่ว่าจริง ๆ ตลาดจะทำงานได้ก็ต้องมีกติกาบางอย่างในการแลกเปลี่ยน ซึ่งเมืองมันก็ทำหน้าที่ตรงนี้ แต่ว่าพอมายู่ในกรอบ (การศึกษา) แบบนี้ หน้าที่ของเมืองมันก็หายไป แล้วพอเมืองมันหายไปจากการวิเคราะห์มันทำให้กรอบการวิเคราะห์อีกอย่างมันหายไป คือกรอบการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างเมืองกับ

รัฐ หรือ city กับ state คือถ้าเราอยู่ในยุคปัจจุบันอยู่ใน modern state รัฐปัจจุบัน เมืองก็เป็นส่วนหนึ่งของรัฐ แต่ว่าในยุโรป เมืองกับ state ไม่ใช่สิ่งเดียวกัน ถ้าเทียบกัน เมืองเป็นที่อยู่ของนักกรบ รัฐเป็นสถานที่ที่นักกรบมีอำนาจ เพราะรัฐเป็นที่ที่ครอบครองอำนาจในการกดขี่ไว้ ในขณะที่เมืองคือกลุ่มที่อยู่ของกลุ่มพ่อค้า เมืองเป็นสถานที่ที่เป็นตลาดซื้อขายแลกเปลี่ยนกัน ซึ่งมันทำงานกับตรรกะคนละแบบกัน แต่ว่าก็ต้องพึ่งพิงกัน เพราะว่าเมืองก็ต้องการการคุ้มครองจากรัฐในการทำธุรกิจ ในขณะที่รัฐก็ต้องการทรัพยากรด้านเงินทุนจากเมืองในการเอาไปทำสงคราม”

ตฤณ เห็นว่าเมืองงานศึกษานี้ไม่ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับเมืองในภาคใต้ เช่น รัฐในกลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยากับเมืองในภาคใต้ฝั่งตะวันตก ในสมัยรัตนโกสินทร์ บอกว่าเมื่อก่อนรัฐใช้ระบบเหมาเมืองหรือกินเมือง ให้เจ้าเมืองจัดการเอง ก่อนที่ในช่วงรัชกาลที่ 5 เข้ามาดูแลเมือง เหมือนกับการบอกว่าเป็นกระบวนการทางการเมืองที่เป็นไปเองโดยธรรมชาติ แต่คำถามคือ ทำไมรัฐถึงเข้ามาดูแลเมืองได้ ทำไมรัฐถึงเข้ามาดูแลเมืองเอง เพราะว่ารัฐต้องการทรัพยากรไปสร้างประเทศ ไปสร้างรัฐสมัยใหม่ แต่การสร้างรัฐสมัยใหม่ มันก็เป็นสามเหลี่ยมด้านกลับ คือการสร้างรัฐสมัยใหม่ ก็สามารถทำให้รัฐไปควบคุมทรัพยากรในเมืองได้มากขึ้น เพราะรัฐ

มีอำนาจและมีเทคโนโลยีในการไปคุมเมืองมากขึ้น จึงอาจกล่าวได้ว่ากรอบคิดเรื่องป่า เขา นานา เล ทำให้ประวัติศาสตร์ครั้งนี้ไม่ชัดเจน

อย่างไรก็ดี งานชุดนี้แม้จะเกิดขึ้นบนมโนทัศน์ แนวชนบทแบบเขา ป่า นานา เล ซึ่งเป็นกรอบคำอธิบาย ที่พยายามเน้นความเป็นท้องถิ่นชนบทที่สมบูรณ์ใน ตัวเอง แต่เมื่อกล่าวถึงตลาด งานศึกษากลับทำให้ ตลาดในชนบทหายสาบสูญไป

โดยตฤณระบุว่าตลาดยุคโบราณมันจะมี 2 ลักษณะ คือ ตลาดท้องถิ่นหรือตลาดภายในและ ตลาดทางไกล ตลาดท้องถิ่นคือตลาดของคนใน ท้องถิ่น ซื่อขายกันแบบป่า เขา นานา เล แบบที่พูดกัน ในงานภาคใต้ ตลาดอีกแบบคือตลาดทางไกล หน้าที่มีมันก็คือการนำสินค้าจากแดนไกลที่ไม่ สามารถผลิตเองได้มาขาย ซึ่งจะเห็นตัวอย่างใน ประวัติศาสตร์ไทยที่เรียนกันคือยุคสุโขทัยส่งออก ของป่าไปจีน และนำเข้าเครื่องสังคโลกมายังไทย หน้าทีของตลาดทางไกลคือการแลกเปลี่ยนสินค้า ที่ผลิตขึ้นเองไม่ได้ แต่เมื่อมีรัฐสมัยใหม่เกิดขึ้น ทำให้เกิดตลาดระดับชาติ (national market) ด้วย คือตลาดที่มันเกิดขึ้นใหม่ หลังจากที่รวมตลาด ย่อย ๆ ไว้ด้วยกัน

“คำถามคือ พongan ขึ้นนี้พูดถึงตลาดทางไกล และตลาดทางไกลในห้วงรัฐจารีตว่า ทางใต้มี ความสัมพันธ์กับจีนอย่างไร ขณะเดียวกันก็พูดถึง ตลาดสมัยใหม่ หลังจากที่รัฐกรุงเทพฯ สามารถ ควบคุมภาคใต้ได้เบ็ดเสร็จมากขึ้น แต่ว่าในขณะที่ เดียวกันตลาดที่น่าเสียดายและหายไปคือตลาด ท้องถิ่นที่เปรียบเสมือนแหล่งรวมทรัพยากร ก่อนที่ จะไปจัดการกับการค้าทางไกล หรือการค้าระดับ ชาติ ซึ่งตลาดท้องถิ่นได้หายไปในงานชิ้นนี้ ก็พูด เขา ป่า นานา เล มีการแลกเปลี่ยนตามธรรมชาติ จบ แต่ไม่ได้พูดถึงการที่ตลาดท้องถิ่นทำหน้าที่ในการ รวมทรัพยากรบางอย่าง คำถามคือคนที่อยู่ในป่า ทางภาคใต้ จะชนสินค้ามายังเมืองชายทะเล อย่างไร หรือมีวิธีไหนรวมสินค้าก่อน ในงานชิ้นนี้ก็ ไม่ค่อยปรากฏเท่าไร เช่น ฟังก์ชันของการเดินทาง เขาเดินทางโดยใช้คลอง ก็ไม่ค่อยปรากฏเท่าไรใน งานชิ้นนี้ ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าเสียดาย”

“ประการที่สำคัญ อันนี้เป็นความเห็นส่วนตัว ผม ซึ่งอาจจะผิดก็ได้ การที่มุ่งเน้นไปศึกษาใน ชนบท มันทำให้คำถามหลายประการในการพัฒนา เศรษฐกิจภาคใต้หายไป คำถามหนึ่งที่ติดใจผมมา ตลอด คือ ทำไมภาคอุตสาหกรรมในภาคใต้ไม่โต เทียบกับภาคอื่น เพราะผมไปดูสถิติย้อนหลัง ในสภา พ.ศ. 2557 (ค.ศ. 2014) ซึ่งถือว่าใหม่ที่สุด เท่าที่สำนักงานสถิติจะทำได้ ภาคใต้มีภาคเกษตร ประมาณ 30% ของ GDP ซึ่ง 1 ใน 3 ถือว่าเยอะมาก เพราะว่าที่อื่นภาคเกษตรเริ่มเป็นภาคที่มีมูลค่า น้อยลง แต่ภาคใต้ยังสูงมาก แต่ภาคอุตสาหกรรม ภาคใต้ คือถ้าเราไปดูภาคเกษตรกับภาคนอก การเกษตร ภาคใต้ก็ใหญ่กว่า แต่พอไปดู คำถาม คือภาคนอกเกษตรภาคใต้ ภาคไหนที่ใหญ่ คือ ภาคท่องเที่ยว ภาคนอกการเกษตรคือภาคท่องเที่ยว ทำไมอุตสาหกรรมในภาคใต้มันถึงไม่โต อยู่ติดทะเล แท้ ๆ ทำไมในภาคตะวันออกเติบโต พอดีทะเล มีท่าเรือ” นักวิชาการหนุ่มตั้งข้อสังเกตทิ้งท้าย

นักวิชาการหนุ่มยังแสดงความคิดเห็นต่องานศึกษาในชุดโครงการอีกเล่มหนึ่ง คือ ผลงานเรื่อง “พัฒนาการของกลุ่มทุนและเครือข่ายธุรกิจท้องถิ่นในภาคใต้จากอดีตถึงปัจจุบัน” ของ ศุภการ สิริไพศาล ซึ่งเป็นงานที่พรรณนาประวัติศาสตร์ชีวิตของนายทุนจีนในภาคใต้ แสดงให้เห็นว่าคนเหล่านี้ต่อสู้ชีวิตมาอย่างไรว่าจะเติบโตกลายเป็นนักธุรกิจคนสำคัญของภูมิภาค

“แต่คำถามแรกของผมคือนายทุนหรือนักธุรกิจในงานนี้ ถ้าพูดถึงในแง่วิชาเศรษฐศาสตร์การเมืองเป็นนายทุน หรือเป็นเจ้าของที่ดิน ซึ่งมีนัยยามที่แตกต่างกันในเศรษฐศาสตร์การเมือง ระหว่างนายทุนกับเจ้าของที่ดิน มันคนละกลุ่มกัน นายทุนคือกลุ่มที่ได้ประโยชน์จากกำไรจากการลงทุนเป็นหลัก ขณะที่เจ้าของที่ดินคือคนที่อยู่กับค่าเช่าเป็นหลัก คำถามคือภาคใต้เป็นนายทุนเป็นหลัก หรือเจ้าของที่ดินเป็นหลัก ในความหมายของศุภการ เพราะเขาจะบอกว่าจะเริ่มต้นจากเจ้าของที่ดินก่อน มีที่ดินเยอะแยะจากการทำเหมือง แล้วค่อยเป็นนายทุน คำถามคือในปัจจุบันเป็นนายทุนหรือเจ้าของที่ดินอาจไม่ใช่คำถามที่ถูกต้อง แต่มีความเป็นนายทุนและเจ้าของที่ดินมันก่อรูปให้นายทุนในภาคใต้มีลักษณะอย่างไร คำถามที่สองคือ แล้วทำไมนายทุนหรือว่าธุรกิจภาคใต้ จึงขยับจากภาคปฐมภูมิ อย่างเช่นปลูกยาง อุตสาหกรรมเกี่ยวกับแปรรูปยาง กระโดดไปเป็นอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเลย แต่ว่าไม่ไปลงทุนในอุตสาหกรรมหัตถกรรมเท่าไร ซึ่งคนที่ลงทุนในอุตสาหกรรมหัตถกรรมมีหรือไม่มี คำตอบคือ มี ความน่าสนใจในงานคือมีการลงทุนโดยนายทุนจากตระกูล “งานทวี” แต่ว่างานทวีก็ไม่ได้ตั้งโรงงานในภาคใต้ ไปตั้งที่กรุงเทพฯ ทำให้คำถามว่าทำไมอุตสาหกรรมในภาคใต้ไม่โต จึงยิ่งน่าสนใจไปอีก เจอข้อมูลจากงานชิ้นนี้ ว่านักธุรกิจอุตสาหกรรมสายงานทวีมีอยู่ แต่ไปลงทุนแถวกรุงเทพมหานคร สมุทรปราการ ที่เป็นเขตอุตสาหกรรมแถวนั้นหมด แต่ไม่มาลงทุนใน

ภาคใต้” ตฤณตั้งข้อสังเกตได้อย่างน่าสนใจ

ในมุมมองของตฤณ งานศึกษาของศุภการแม้จะเน้นกลุ่มนายทุนจีน แต่ก็ยังคงมองเห็นภาพของคนชายขอบอยู่เหมือนกัน คนชายขอบในงานชิ้นนี้ก็คือ คนไทยกับคนมุสลิม เพราะนายทุนที่อยู่ในงานศุภการเป็นนายทุนจีนทั้งหมด แต่ไม่มีนายทุนมุสลิมและนายทุนคนไทย ซึ่งผู้ศึกษาอาจจะอ้างได้ว่าเป็นเพราะนายทุนจีนเป็นกลุ่มใหญ่ เห็นภาพได้ชัดแต่ก็ไม่ได้หมายความว่ากลุ่มนายทุนไทย และนายทุนมุสลิมไม่มีอยู่ตฤณเห็นว่าถ้าขยายขอบข่ายประชากรออกไปให้ความสำคัญกับการศึกษานายทุนไทยและนายทุนมุสลิมด้วย ก็จะเห็นการขึ้นมาของคนอีกกลุ่มหนึ่งที่อาจจะมีลักษณะแตกต่างออกไปก็เป็นได้ เช่นนายทุนคนไทยคนสำคัญของสุราษฎร์ธานีที่มีสวนปาล์มเป็นหลายพันไร่ ซึ่งเติบโตมาจากระบบการเมือง เราจะกล่าวถึงนายทุนกลุ่มนี้อย่างไร

ตฤณ เสนอว่าวิธีในการมองประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ อาจไม่จำเป็นต้องให้เน้นกลุ่มทุนเสมอไป เขาสนับสนุนนัยที่เสนอว่า เมื่อตั้งใจเน้นกลุ่ม

ที่มา: <https://sites.google.com/site/letstravelinphuket/home/tuk-chi-no-por-tu-kis-yan-meuxng-kea-phuket-old-phuket-town>

ทุนใหญ่ ก็จะมีแต่กลุ่มชาติพันธุ์คนจีน ทำให้หลงลืมกลุ่มทุนชาติพันธุ์อื่น ๆ ที่พัฒนาตัวเองขึ้นมาในระยะหลัง ๆ ตฤณเสนอให้ลองเปลี่ยนมุมมองศึกษาอีก 2 แบบ คือ 1. ศึกษาค่าเช่าทางเศรษฐกิจ (economic rent) ว่าทุนในภาคใดมันเน้นที่ค่าเช่าทางเศรษฐกิจด้านไหนเป็นหลัก เพราะค่าเช่าทางเศรษฐกิจแต่ละแบบมันมีรูปแบบการประกอบธุรกิจมันต่างกัน และมีความสัมพันธ์กับรัฐรูปแบบที่ต่างกัน 2. ศึกษาผ่านสินค้า เช่นกรณีในงานของ Sven Beckett เรื่อง Empire of Cotton ซึ่งเป็นงานที่นักประวัติศาสตร์เศรษฐกิจอ้างกัน เขาศึกษาฝ้ายว่าฝ้ายปลูกที่ไหน ฝ้ายซื้อขายยังไง จะทำให้เราเข้าใจระบบทุนนิยมทั้งระบบ ในกรณีภาคใดอาจเป็นเรื่องของดีบุก หรือยาง เพื่อให้เข้าใจเศรษฐกิจภาคใดผ่านสินค้า การที่ดีบุกถูกย้ายจากที่หนึ่งไปที่หนึ่ง ถูกถลุงที่ไหน ถูกซื้อขายจากใคร ทำให้เรามองเห็นอีกมุมหนึ่งก็ได้

ในกรณีของงานศึกษาเรื่อง “ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมยุคเกิด พ.ศ. 2500- ปัจจุบัน” ของลลิตา ภคเมธาวิ ตฤณเห็นว่ากรอบในการศึกษา ยังไม่ชัดเจนนัก งานศึกษาเป็นลักษณะการเล่าเรื่อง ภูเก็ตมากเกินไป การเล่าภูเก็ตในฐานะที่เป็นตัวภูเก็ตเอง แต่ไม่ได้เล่าภูเก็ตในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของระบบ ส่วนหนึ่งของพื้นที่ที่มันใหญ่กว่านั้น เช่น

ภูเก็ตในฐานะส่วนหนึ่งของความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจกับปีนัง ซึ่งสัมพันธ์กับคนอังกฤษสมัยก่อน ทั้ง ๆ ที่ข้อมูลที่จะชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์นั้นมียุอยู่ โดยเฉพาะในกรณีที่ภูเก็ตสัมพันธ์กับกรุงเทพฯ เพียงแต่ไม่ได้ทำให้เห็นเด่นชัด ในงานของนักประวัติศาสตร์ชาวอังกฤษอย่าง Ten Cities that Made an Empire ของ Tristram Hunt ที่พูดถึงเมืองจากจักรวรรดิอังกฤษที่สร้างแบบเมืองบอสตัน เมืองเมลเบิร์น เมืองนิวยอร์ก เมืองแต่ละเมืองมันมีหน้าที่ทางเศรษฐกิจ มีหน้าที่ในจักรวรรดิอย่างไร ซึ่งนักวิชาการก็ต้องมองออกไปจากภูเก็ตบ้าง ถ้าออกไปจากชนา ก็จะไม่เห็นเครือข่ายความสัมพันธ์ที่ใหญ่กว่านั้น แล้วการวิเคราะห์ก็จะน่าสนใจ

ก่อนการวิพากษ์ภาคแรกจบ ตฤณทิ้งท้ายถึงการศึกษภาคใต้ในอนาคตว่าควรจะพิจารณาภาคใต้ในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของคาบสมุทรมลายู อันจะทำให้เห็นการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน เช่น การติดต่อกับมาเลเซีย หรือดินแดนอื่น ๆ ในส่วนของเศรษฐกิจภาคพื้นทวีป หรือภาคใต้ในส่วนของพื้นที่ที่เชื่อมต่อกับภาคพื้นทวีปในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และภาคพื้นมหาสมุทร ซึ่งงานศึกษาลักษณะนี้อาจเห็นได้จากงานของ K.N. Chaudhuri ที่เขียนถึงมหาสมุทรอินเดียที่ไม่ใช่แค่ทะเล แต่ยังรวมถึงทะเลแดง อาจรวมถึงเมดิเตอร์เรเนียนบางส่วน รวมถึงพื้นที่ที่ถึงเทือกเขาหิมาลัย

“งานชุดนี้น่าเสียดายที่มองภาคใต้ที่เป็นแบบมหาดไทย 14 จังหวัด มันคือประวัติศาสตร์จังหวัดมากกว่า เช่น คนอยู่บางสะพาน ถ้าพูดในแง่ของมหาดไทยแน่นอน มันไม่ใช่ภาคใต้ แต่ถ้าพูดในแง่วัฒนธรรม ขับรถไปแล้วหลับตา คุณยังคิดว่าเป็นภาคใต้ใหม่ ยังเป็นภาคใต้อยู่ หรือว่าถ้าข้ามไปมาเลเซีย จะมองมาเลเซียว่าเป็นอีกประเทศหนึ่ง ถ้ามองโดยเส้นแบ่งพรมแดนรัฐ แต่ถ้ามองในแง่วัฒนธรรม เศรษฐกิจ มันอาจจะจะเป็นพื้นที่เดียวกัน

ก็ได้ เศรษฐกิจที่อยู่บนภาคเกษตรเหมือนกัน ยังมี
ความเป็นแหล่งปลูกข้าว”

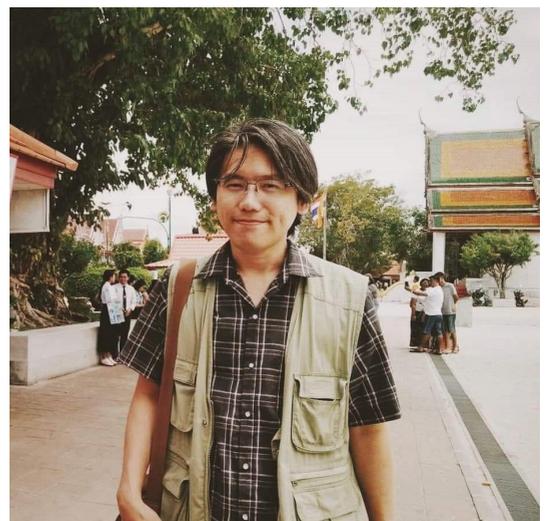
เขาย้ำว่ากระบวนทัศน์ในการศึกษาภาคใต้
ควรพ้นไปจากการมองว่ามันเป็นจังหวัดแบบเขต
การปกครอง แต่ควรมองว่า 14 จังหวัดนั้น พื้นที่มัน
นิยามไปได้ถึงไหนบ้าง ซึ่งนิยามที่จะนำมาใช้ก็ม
ความแตกต่างหลากหลาย จะสังเกตได้ว่าแม้กระทั่ง
ในงานที่พูดถึงเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในยุคหลัง
ก็ยังเถียงกันว่ายุคนานเป็นส่วนหนึ่งของเอเชียตะวัน
ออกเฉียงใต้ใหม่ คือในทางการเมืองไม่ใช่ แต่ในทาง
อื่น เช่น ทางวัฒนธรรม ยุคนานเป็นหรือไม่ อีกเรื่อง
หนึ่ง ในงานชิ้นนี้ บอกว่าภาคใต้เป็นพื้นที่ที่เชื่อมกับ
โลกภายนอกเพราะเป็นทะเล เมื่อเทียบกับ Silk
Road หรือเส้นทางสายไหมที่เป็นทางเชื่อมระหว่าง
เอเชียกับยุโรป แต่ Silk Road มันเป็นทะเลทราย
ไม่ใช่ทะเล จึงเกิดคำถามว่าการขนส่งทางบกใน
ภาคใต้มาสู่ทะเลเองมีบทบาทขนาดไหน เป็นเรื่อง
ที่น่าศึกษาในอนาคต

“ประการที่ 2 ถ้าพูดถึงเส้นทางสายไหม มันไม่
ได้อยู่บนแค่ภูมิศาสตร์ แต่มันอยู่ที่การจัดระเบียบ
ทางการเมืองรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งที่ทำให้เส้นทาง
แบบนั้นมันเกิดขึ้นมาได้ เทคโนโลยี และการจัด
ระเบียบทางสถาบัน การศึกษาภาคใต้ ทำสุดมัน
ไม่ใช่แค่เรื่องศึกษาทางภูมิศาสตร์ แต่มันคือการนำ
เอาปฏิสัมพันธ์ระหว่างภูมิศาสตร์ เทคโนโลยี และ
สถาบันเข้ามาเพื่อให้เห็นภาพที่มันชัดมากขึ้น”
ตฤณ ทิ้งท้าย

ด้านธนาภา เดชพาวุฒิกุล ซึ่งรับผิดชอบการ
วิพากษ์งานศึกษาเรื่อง “ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ
ภาคใต้ พ.ศ. 2325-2540” ของ วีระพงศ์ ยศบุญเรือง
ยอมรับว่าหากเปรียบเทียบงานวิจัยย่อยในชุด
โครงการวิจัยนี้ในส่วนภาคใต้แล้ว งานของวีระพงศ์
ถือได้ว่าเป็นงานที่ดีที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับเล่มอื่น
เราเห็นร่องรอยความพยายามที่จะสำรวจหามุม
ศึกษาใหม่ ๆ เด่นชัดกว่างานชิ้นอื่น อย่างไรก็ตามก็ดี

ก่อนที่จะลงลึกสู่งานของวีระพงศ์ ธนาภาฯ ก็ได้
สรุปถึงภาพรวมของวิธีวิทยาหรือธีมาในการศึกษา
ประวัติศาสตร์ภาคใต้ที่ผ่านมาว่าอาจแบ่งคร่าว ๆ
ได้ 4 แนวทางด้วยกัน

“แนวทางที่ 1 เราเห็นกันมานานจากอิทธิพลของ
งานศึกษาในกลุ่มของอาจารย์สุธีวงศ์ พงษ์ไพฑูริย์
คือมีลักษณะของการใช้คติชนวิทยา (folklore
study) และประเด็นเรื่องระบบนิเวศแบบภาคใต้
(บางกรณีก็รวมถึงอิทธิพลพุทธศาสนา) ที่สัมพันธ์
กับบุคคลิกคนได้คือจะบอกได้ว่าคนได้มีบุคลิกลักษณะ
แบบนี้ เพราะเป็นผลมาจากสิ่งแวดล้อมแบบนี้
ดังนั้นจึงมีวิถีชีวิต การดำรงชีพแบบนี้แบบนี้ ถ้าเรา
ไปอ่านงานของอาจารย์ท่าน และงานของนักวิจัย
อื่น ๆ ในชุดโครงการที่ทำด้วยทุน สกว. ช่วงทศวรรษ
2530-2540 จะเห็นว่าเขียนภายใต้อิทธิพลของ
กรอบความคิดแบบนี้ อันที่จริงแนวทางแบบ
อาจารย์สุธีวงศ์เป็นอะไรที่แชร์ร่วมกับนักวิชาการ
ปราชญ์ท้องถิ่นอีกหลายคนที่มีภูมิหลังมาจากการ
เป็นครูภาษาไทยหรือนักเขียนด้วย ดังนั้นแนวทาง
นี้จึงมีพื้นฐานที่ยาวนานอยู่ในภาคใต้เอง” ธนาภาฯ
ชี้ให้เห็น

อาจารย์ธนาภา เดชพาวุฒิกุล
สำนักวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์

นอกจากวิจิตรวิทยา “แบบสูธวงศ์” แล้ว นักวิชาการภาคใต้ก็ได้รับอิทธิพลของแนวทาง “แบบฉัตรทิพย์” ซึ่งถือเป็นแนวทางใหญ่ที่ 2 อาจารย์ฉัตรทิพย์ นาถสุภา เป็นนักวิชาการผู้โดดเด่นด้านในการสถาปนาแนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ วัฒนธรรมชุมชน และชนชาติไท ต่อชุมชนวิชาการไทยศึกษา

“ผมอยากจะเกริ่นนิดหนึ่งถึงอาจารย์ฉัตรทิพย์จริง ๆ แล้วท่านได้รับการฝึกฝนมาทางด้านรัฐศาสตร์ แต่พอกลับไปทำงานวิชาการ ก็สนใจเรื่องประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจท่ามกลางกระแสของนักวิชาการที่พยายามตอบคำถามเรื่องทำไมไทยจึงยังไม่ก้าวสู่การเป็นประเทศพัฒนา ท่านเป็นนักวิชาการคนสำคัญที่วางรากฐานเรื่องการศึกษาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทย ในลักษณะที่ไม่โฟกัสเฉพาะแค่ประวัติศาสตร์ อำนาจศูนย์กลางที่กรุงเทพฯ เท่านั้น แต่พยายามจะลงไปดูประวัติศาสตร์ท้องถิ่นด้วย ตอนช่วงอาจารย์ฉัตรทิพย์ทำโครงการนี้ ประมาณปลายทศวรรษ 2510 ถึงช่วงต้นทศวรรษ 2520 มีงานออกมามากมายในพื้นที่ภาคใต้ มีลูกศิษย์ของอาจารย์ฉัตรทิพย์จำนวนหนึ่งซึ่งตอนนั้นเรียนปริญญาโท ก็ลงมาทำในพื้นที่ภาคใต้ด้วย ก็เลยกลายเป็นผลงาน

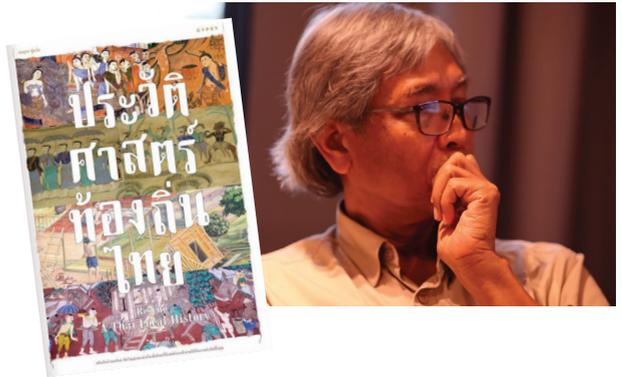
สำคัญที่ทุกวันนี้เรายังอ้างกันอยู่” ธนภาษ ย้อนอดีตเป็นการปูพื้น ก่อนจะขยายในรายละเอียดถึงแนวทางในการศึกษาของฉัตรทิพย์ว่าโดยภาพรวมมี 2 ระยะด้วยกัน ระยะแรกพยายามจะดูประวัติศาสตร์เศรษฐกิจบนฐานคิดแบบมาร์กซิสต์ ซึ่งก็ไม่ได้เป็นมาร์กซิสต์แบบเต็มตัว แต่มีลักษณะที่แชร์มโนทัศน์เรื่อง “กึ่งเมืองขึ้นกึ่งศักดินา” แบบพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยซึ่งรับทอดความคิดนี้มาจากความคิดเหมาเจ๋อตง และต่อมาก็ผสมเคล้าด้วยแนวคิดเรื่องวิถีการผลิตแบบเอเชีย (The Asiatic Mode of Product) แต่เฟสที่สอง เป็นเฟสที่อาจารย์ฉัตรทิพย์เริ่มมาสนใจประวัติศาสตร์เศรษฐกิจของชุมชนหมู่บ้าน ชาวนา ซึ่งเป็นเฟสใหญ่โตมาก อาจารย์ฉัตรทิพย์ทำโครงการวิจัยต่อเนื่องเป็นสิบ ๆ ปี เพื่อที่จะค้นหารากเหง้า สวรรค์ถะของความเป็นไทยที่อยู่ตามชนบททั่วรัฐไทย สำหรับธนภาษ งานประวัติศาสตร์เศรษฐกิจภาคใต้ได้รับอิทธิพลของแนวทางหรืออิมนี้ไม่น้อยเช่นกัน เช่นตัวอย่างผลงานของอาจารย์สงบ ส่งเมือง ที่มหาวิทยาลัยทักษิณ ซึ่งในช่วงต้นรับอิทธิพลความคิดกึ่งเมืองขึ้นกึ่งศักดินา และต่อมาเข้าร่วมโครงการวิจัยกับอาจารย์ฉัตรทิพย์ เวลาเราอ่านงาน

ศึกษาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจภาคใต้ที่ใช้คำอย่าง
วิธีการผลิต ปัจจัยการผลิต ศักดินา ฯลฯ ให้
สันนิษฐานว่าอรรถิพลไม่ได้โดยตรงก็โดยอ้อมจาก
ชุดงานศึกษาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจของ “สำนัก
ฉัตรทิพย์”

ส่วนในแนวทางที่ 3 ธนภาชนะระบุว่าเป็นวิธี
วิทยาที่ใหม่ขึ้นมาเมื่อเทียบกับบนเส้นเวลากับ
สองแนวทางแรก โดยมีจุดกำเนิดมาจากกระแส
การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในช่วงทศวรรษ
2520 เช่นเดียวกัน จุดที่น่าสนใจคือนอกจาก
แนวทางจะเป็นผลผลิตของกระแสการศึกษา
ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นโดยตรงแล้วก็ยังได้รับแรง
บันดาลใจสำคัญจากบทความสำคัญ 2 ชิ้นของ
อาจารย์นิธิ เอียวศรีวงศ์ ที่ศึกษาประวัติศาสตร์
ภูเก็ตและนครศรีธรรมราช ซึ่งข้อเสนอของนิธิในช่วง
เวลานั้นในเรื่องความเป็นอิสระและพลวัตการเมือง
ภายในของท้องถิ่นต่อการครอบงำของอำนาจ
ส่วนกลางที่กรุงเทพฯ ได้กลายเป็นแรงบันดาลใจให้
นักวิชาการท้องถิ่นรุ่นต่อมาซึ่งในปัจจุบันก็ถือว่าเป็น
นักวิชาการผู้ใหญ่ไปแล้ว งานของนิธิสร้าง
กระแสเล็ก ๆ ให้นักวิชาการท้องถิ่นได้หันมาศึกษา
ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจหรือประวัติศาสตร์ชุมชน
ของท้องถิ่นบนพื้นฐานของความพยายามที่จะมอง
จากภายในออกมา กล่าวคือ ในขณะที่ประวัติศาสตร์
เศรษฐกิจทั่วไปก่อนหน้านั้น มักมองจากมุมมองของ
รัฐส่วนกลาง มุมมองแบบประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ
แห่งชาติมาวางเป็นกรอบ แล้วจับท้องถิ่นเข้าไป
วาง แต่งานของนิธิได้ทำให้เกิดแรงบันดาลใจและ
ความพยายามที่จะศึกษาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ
จากการมองจากภายในออกไป เป็น Internal
Perspective

“ผมคิดว่าพัฒนาการที่สำคัญที่สุดของกลุ่มวิธี
คิดนี้คือพัฒนาการของอาจารย์ยงยุทธ ชูแว่น ที่
พยายามจะสร้างพื้นที่ใหญ่พื้นที่หนึ่งขึ้นมาใน
ภาคใต้ ซึ่งแน่นอนว่าโดยอัตโนมัติมันสัมพันธ์กับ

รศ.ยงยุทธ ชูแว่น
ผู้สร้างแนวศึกษาประวัติศาสตร์ภาคใต้แนวทางที่ 3
อดีตอาจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์
มหาวิทยาลัยศิลปากร

เงื่อนไขทางภูมิศาสตร์ด้วย แล้วให้มันเป็นจุดศูนย์กลาง
ในการมองความเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจ สังคม
วัฒนธรรมภาคใต้ และสิ่งที่ยงยุทธสร้างขึ้นในแง่
วาทกรรมวิชาการสมัยใหม่ก็คือพื้นที่ที่เรียกว่า “ลุ่ม
ทะเลสาบสงขลา”

ธนภาชนะเห็นว่าในแง่วิธีวิทยา การศึกษา
ประวัติศาสตร์จากภายในของยงยุทธเห็นร่องรอย
ของอิทธิพลความคิดของกลุ่มนักประวัติศาสตร์
ฝรั่งเศสที่เรียกว่า Annales School ซึ่งเน้นศึกษา
ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจสังคมในช่วงเวลาที่ยาวนาน
และก็ดูพัฒนาการความเปลี่ยนแปลงทั้งในแง่
โครงสร้าง ภูมิศาสตร์ การค้า สารพัดสาระเพ คือไม่
ได้สนใจเฉพาะแค่ประวัติศาสตร์การเมือง แต่ให้
ความสำคัญกับปัจจัยอื่น ๆ ที่ส่งอิทธิพลต่อกิจกรรม
ของมนุษย์ด้วย

“ผมคิดว่าอาจารย์ยงยุทธได้ไอเดียแบบนี้มา
เยอะ ซึ่งในแง่หนึ่งก็เข้าใจได้เพราะตั้งแต่ทศวรรษ
2520 แล้วที่ Annales School ได้กลายเป็นทางออก
ไปจากความน่าเบื่อหน่ายประวัติศาสตร์นิพนธ์แบบ
มาร์กซิสต์ พคท. ในหมู่นักเรียนประวัติศาสตร์ยุคนั้น
ทำให้คนรุ่นนั้นสามารถพูดถึงมันในทัศนียภาพ
ทุนนิยมในความหมายและการจัดแบ่งยุคสมัยทาง

ประวัติศาสตร์ในแบบที่แตกต่างไปจากตีแบบแบบ ฝ่ายซ้าย เพียงแต่ความแตกต่างสำคัญคือ ในขณะที่พวกนักประวัติศาสตร์ของสำนักนี้โดยเฉพาะคน อย่าง Marc Bloch หรือ Fernand Braudel ศึกษา ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจบนฐานแบบกรอบเวลาชว ยาวหรือ *longue durée* ซึ่งเขามองมองยาวจริง ๆ มองภูมิภาคที่เชื่อมต่อไปยังภูมิภาคอื่น คือให้ ความสำคัญทั้งการพิจารณาโครงสร้างภายในและ การมองออกสู่ภายนอก แต่ของยงยุทธจะตีกรอบ ชัดเจนมากและมีลักษณะมองเข้าสู่ภายใน กล่าว คือมองว่าจุดต่าง ๆ ที่เชื่อมโยงกันภายในนั้น สัมพันธ์กันอย่างไร แทนที่จะมองว่าลุ่มทะเลสาบ สงขลาไปเชื่อมโยงกับโลกภายนอกอย่างไร อาจารย์ ยงยุทธและปัญญาชนท้องถิ่นได้รู้ใหม่ (ในเวลา นั้น) อีกหลายคน โดยเฉพาะพวกนักเขียนได้ร่วมกัน ทำให้มันกลายเป็นหน่วยทางสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรมโดยตัวของมันเองผ่านงานเขียนทาง วิชาการและวรรณกรรมอันเต็มไปด้วยโวหาร สัจฉลัทธิ ภาพพจน์ กลายเป็นว่าลุ่มทะเลสาบใน แ่งการศึกษาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจท้องถิ่นคือ พื้นที่ที่เพียงพอในตัวเอง สร้างวัฒนธรรมซึ่งมีนัยยะ พิเศษทางการเมืองของตัวเองขึ้นมา และต่อมาก็ เป็นแรงบันดาลใจในการศึกษาประวัติศาสตร์ ท้องถิ่นได้อื่น ๆ อีกมาก” ธนภัช เชื่อมโยง ก่อน ยกตัวอย่างประเด็นศึกษาภายใต้วิถีวิทยาแบบนี้ที่ ชัดเจนมากคือการศึกษาเรื่องวัฒนธรรมใจ

“ประเด็นสำคัญมาก ๆ ที่มาจาก approach แบบนี้ ก็คือการศึกษาวัฒนธรรมใจ ผมคิดว่าผม พุดไม่ผิดแน่ ๆ ว่านักวิชาการ นักเขียนจำนวนมาก ที่มีความสัมพันธ์กับยงยุทธและนักเขียนกลุ่มนาคกร หรือได้รับอิทธิพลจากพวกเขาจะเขียนงานภายใต้ กรอบนี้เป็นส่วนใหญ่ โดยไม่จำเป็นต้องระลึกได้ว่า สำนักก่อนนาลส์คืออะไร หรือนักวิชาการที่อื่นที่ได้รับ อิทธิพลของสำนักนี้เข้าทำงานอย่างไร เพราะเมื่อ มันกลายเป็นท้องถิ่นไปแล้ว ก็ไม่จำเป็นต้องอ้าง หรือค้นหาแหล่งที่มา”

สำหรับแนวทางแบบสุดท้ายที่ธนภัชมองเห็น จากการศึกษานักวิชาการด้านประวัติศาสตร์ภาคใต้ เขาระบุว่าเป็นแง่มุมที่เพิ่งเกิดขึ้นไม่นานมากนัก อีกทั้งยังเป็นผลผลิตจากการที่นักวิชาการใต้หรือ ที่ทำงานในพื้นที่ภาคใต้ได้รับอิทธิพลจากนักวิชาการ ต่างภูมิภาค โดยเฉพาะกลุ่มนักมานุษยวิทยาและ นักประวัติศาสตร์แห่งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ นั่นคือ การศึกษาประวัติศาสตร์ภาคใต้บนฐานของประเด็น การแย่งชิงทรัพยากร ปฏิสัมพันธ์ระหว่างรัฐและ ชาวบ้านในปัญหาเรื่องที่ดินและสิทธิชุมชน หรือเรา อาจเรียกอย่างล้าลองว่าแนว “ต่อผู้ต่อรอง” ซึ่งแนวทาง นี้เป็นกระแสใหญ่ของการงานวิจัยประวัติศาสตร์- เศรษฐกิจภาคใต้ตลอดสองทศวรรษที่ผ่านมา ความ น่าสนใจของแนวทางนี้อย่างหนึ่งก็คือมีการหยิบยืม เครื่องไม้เครื่องมือทางความคิดจากกลุ่มทฤษฎีหลัง โครงสร้างนิยมเข้ามาปรับใช้ในการศึกษาเรื่องท้องถิ่น โดยเฉพาะเรื่องอัตลักษณ์และวาทกรรม

แม้ว่าปัจจุบันนักวิชาการรุ่นใหม่ที่ศึกษา ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจสังคมภาคใต้จะมีแนวโน้ม ทำวิจัยภายใต้การผสมผสานแนวทางทั้ง 4 เข้าด้วยกัน โดยปรากฏด้านเด่นของแนวทางที่ 3 และ 4 เป็นตัวชูพร้อมใช้ข้อมูลจากงานประวัติศาสตร์ใน แนวทางที่ 1 และ 2 ขณะที่นักวิชาการทักซิณคดี ศึกษารุ่นอาวุโสอาจจะยังมีแนวการตีความที่อิงกับ แนวแรกเป็นหลัก อย่างไรก็ตาม ธนภัชเห็นว่าใน

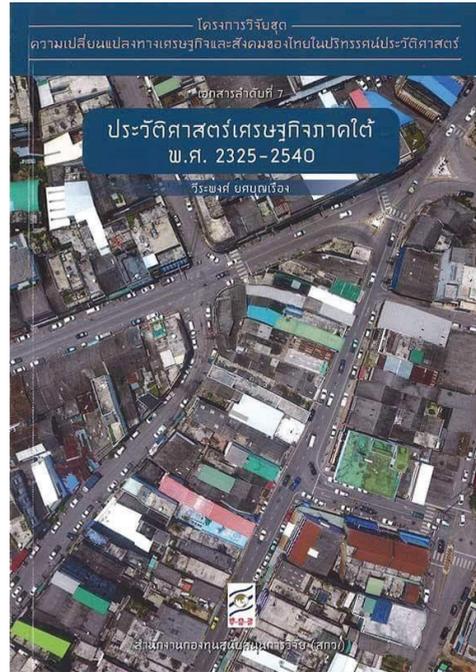

การทำงานปริทัศน์ประวัติศาสตร์หรือการสำรวจสถานภาพการศึกษานั้นต้องให้ความสำคัญกับการสำรวจหาช่องว่างขององค์ความรู้ที่จะศึกษา ซึ่งต้องพิจารณาให้เห็นถึงวิถีวิทยาแบบต่าง ๆ ของงานศึกษาก่อนหน้า เพื่อที่จะบอกว่าเราจะจัดวางงานของเราลงไปในนั้นอยู่ตรงไหน นักวิชาการจึงจำเป็นต้องแยก approach หรือ methodology ให้ออกอย่างไรก็ดี ในความเห็นของธนาภา งานวิจัยการสำรวจสถานภาพการศึกษาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจสังคมภาคใต้ ซึ่งต่อมาพัฒนาไปสู่การวิจัยเรื่อง “ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจภาคใต้ พ.ศ. 2325-2540” ไม่ได้ให้ความสำคัญกับกระบวนการดังกล่าวเท่าใดนัก เพราะเดินตามกรอบการแบ่งภาคใต้ด้วยลักษณะทางภูมิศาสตร์ตามขนบนิยมอยู่แล้ว

เขาขยายความว่างงานศึกษานี้แบ่งภาคใต้บนฐานคิดแบบภูมิศาสตร์ ทำให้เหมือนเป็นการผลิตซ้ำสิ่งเดิมโดยไม่ได้ทำให้เข้าใจจะโรมากขึ้น แม้ว่าผู้ศึกษาจะมองเห็นช่องว่างที่น่าสนใจหลายอย่าง แต่เมื่อไล่เรียงประเด็นลงไป ก็มีข้อสังเกตที่น่าสนใจว่างานศึกษาก็ยังไม่ได้อุดช่องว่างนั้นแต่อย่างใด โดยธนาภาได้ไล่เรียงให้เห็นบางตัวอย่างคือ

ประเด็นที่ 1 ผู้ศึกษาดำเนินการตั้งข้อสังเกตว่างานศึกษาที่ผ่าน ๆ มามีแนวโน้มที่จะทำบนกรอบของประวัติศาสตร์รัฐชาติ อีกทั้งมีช่องว่างอยู่ในยุคต้นรัตนโกสินทร์ที่ไม่ค่อยมีการศึกษาประวัติศาสตร์ภาคใต้ในช่วงเวลานี้มากนัก

ประเด็นที่ 2 ผู้ศึกษาบอกว่าเนื่องจากนักวิชาการใต้จำนวนหนึ่งสนใจศึกษาประวัติศาสตร์สังคมวัฒนธรรมภาคใต้บนฐานของการใช้มุมมองจากภายในออกไปเป็นสำคัญ เช่น การศึกษาเรื่องภูเก็ต ผู้ศึกษาเห็นว่าจำเป็นที่จะต้องศึกษาในมุมที่นำภาคใต้ไปสัมพันธ์กับบริบทเอเชียตะวันออกเฉียงใต้บ้าง คือต้องมองภาคใต้ในกรอบที่มันใหญ่ขึ้น มองให้มันกว้างไปกว่านั้น มองภาคใต้ที่ไปโยงกับมาเลเซียบ้าง โยงกับอินโดนีเซียบ้าง แม้ข้อ

สังเกตนี้แม้จะไม่ใช่อะไรใหม่ แต่ก็ก็เป็นประเด็นที่น่าสนใจ

ประเด็นที่ 3 ผู้ศึกษาพยายามตั้งข้อสังเกตว่างานประวัติศาสตร์เศรษฐกิจภาคใต้ที่ผ่านมานอกจากจะมีปัญหาเรื่องยุคต้นรัตนโกสินทร์ที่ไหวไปแล้ว ก็ยังมีเรื่องของตัววิถีวิทยาบางอย่างซึ่งสัมพันธ์กับชุดของหลักฐานที่นักวิชาการใช้ด้วย ผู้ศึกษามองว่ามีหลักฐานจำนวนมากที่พอจะใช้ได้สำหรับคนทำงานประวัติศาสตร์ สิ่งที่เป็นวัตถุดิบของเราคือหลักฐานประวัติศาสตร์ที่สามารถหยิบมาใช้ ถ้าเราใช้หลักฐานเดิม ๆ ต่อให้พยายามตีความกว้างไปขนาดไหน เปลี่ยนความหมายไปแค่ไหน แต่วามันคือข้อจำกัดอยู่ ก็จำเป็นต้องแสวงหาหลักฐานใหม่ที่จะสนับสนุนข้อเสนอนั้นนั่นด้วย ซึ่งก็มีอยู่มาก ดังที่ผู้ศึกษาอ้างถึงหลักฐานของนักเดินทาง ชาวต่างชาติ หรือนักปกครองที่เข้ามาในสยามช่วงต้นรัตนโกสินทร์

“เราลองจินตนาการดูว่าเมื่อผู้เขียนตั้งข้อสังเกตเช่นนี้ พอมาเขียนประวัติศาสตร์เศรษฐกิจสังคม

“

อย่างที่กล่าวไปแล้วว่า
 ในงานนี้ตอนปริทัศน์
 ก็ไม่ปริทัศน์ทฤษฎีและวิธีวิทยา
 ด้วย คือการปริทัศน์บนกรอบ
 ของการแบ่งเชิงภูมิศาสตร์
 มันไม่ได้หมายความว่า
 แบ่งด้วยทฤษฎีนะ
 คือเขาแค่ไปดูว่า
 มีงานอะไรบ้างในจังหวัดตรงนี้
 ฝั่งตะวันตก ฝั่งตะวันออก เพราะ
 การแบ่งนั้นมันทำให้มองไม่เห็น
 ตกลงแล้ววิธีการในแง่ของ
 วิธีวิทยา
 ที่ถูกใช้มันคืออะไร มันไม่เห็น
 พอมันไม่เห็นแบบนี้ปุ๊บ
 มันก็ไม่รู้ว่า
 จะใช้วิธีอะไรกันแน่ที่จะแก้ปัญหา
 งานศึกษาเดิม

”

ภาคใต้ของตัวเองแล้วควรจะไปทิศทางไหน ถ้าให้
 ผมจินตนาการคือ เนื่องจากผมอ่านตัวเล่มปริทัศน์
 ก่อน แล้วจึงมาอ่านตัวเล่มประวัติศาสตร์ที่หลัง
 ผมก็ตั้งความคาดหวังสูงมากเลยว่า มันจะต้องเป็น
 ประวัติศาสตร์ภาคใต้ที่ทำให้เห็นพลวัตความ
 สัมพันธ์กับภายนอก ถ้าพูดถึงทุนจีน ก็คงต้องโยง
 ไปถึงปิ่นัง อะไรอย่างนั้น โยงไปถึงการเคลื่อนย้าย
 ของชาวจีนชาติพันธุ์ต่าง ๆ ทางตอนใต้ของประเทศ
 จีนว่ามีเส้นเคลื่อนที่ลงมาอย่างไรก่อนจะมาตั้ง
 ถิ่นฐานในภาคใต้ของไทย ถ้าเป็นประวัติศาสตร์ของ
 คนพื้นเมือง คนท้องถิ่น เขาจะต้องแตกความคิด
 ออกไปจากการศึกษาในกลุ่มของยุทธร ซึ่งมอง
 แค่ลุ่มทะเลสาบสงขลา” ธนภาษ กล่าวถึงความ
 คาดหวังภายหลังมองเห็นข้อสังเกต 3 ประการของ
 งานศึกษาเรื่องดังกล่าว

อย่างไรก็ตาม ธนภาษพบว่า ด้วยข้อจำกัดบาง
 ประการงานศึกษาเรื่องนี้ยังมองไม่สามารถชัดเจน
 ที่ผู้ศึกษาค้นพบหรือตั้งข้อสังเกตแต่ต้นได้ โดยเขา
 ได้วิเคราะห์จุดเด่นและจุดด้อยบางประการของงาน
 ว่า ส่วนที่ดีที่สุดของเล่มนี้อยู่ในช่วงบทแรก ๆ อัน
 เป็นการตั้งข้อสังเกต 3 ประการดังกล่าวข้างต้น

“ผู้เขียนได้พยายามลงรายละเอียดในช่วงต้น
 กรุงรัตนโกสินทร์ จริง ๆ แล้วภาคใต้มีลักษณะ
 เฉพาะอยู่ อาจารย์ท่านก็ไปหยิบเอาหลักฐานอย่าง
 เช่น Henry Burney และ Warrington Smyth ที่เดิน
 ทางมายังภาคใต้ แล้วได้จดบันทึกถึงชีวิตของผู้คน
 สภาพภูมิศาสตร์ การผลิตอะไรแบบนี้ ซึ่งอาจารย์
 เอามาเล่าเป็นเรื่องราว ปัญหาคือการเล่าแบบนี้ใหม่
 ใหม่ คือยังไม่ใหม่ ในงานวิชาการของชาวต่างชาติ
 ที่เขียนประวัติศาสตร์ภูมิภาคนี้ก็ใช้เอกสารพวกนี้
 มาก่อนแล้ว เพียงเขาแค่ไม่ได้โฟกัสว่าเขาพูดถึง
 ภาคใต้ แต่ใช้หลักฐานชุดเดียวกันนี้เลยเขียน
 ประวัติศาสตร์ที่กว้างกว่านั้นใน Southeast Asia
 เชื่อมโยงกับรัฐมลายูกับพื้นที่ภาคใต้ อะไรแบบนี้ก็
 มีมาก่อนแล้ว คำถามคือทำไมผู้ศึกษาไม่นึกถึงงาน

เหล่านั้น คำตอบง่ายนิดเดียว คือมันต้องย้อนไปดู การสำรวจสถานภาพของผู้เขียน”

ธนาภษาย้อนให้เห็นว่าปัญหาของงานศึกษา เรื่องนี้ในส่วนที่เกี่ยวกับการศึกษาสถานภาพเมื่อ เทียบกับการศึกษาแนวเดียวกันที่เคยมีมาก็คือ การสำรวจสำคัญสองครั้งก่อนหน้าการสำรวจโครงการ นี้คือของแถมสุข นุ่มนนท์ และคณะ (สถานภาพงาน วิจัยสาขาประวัติศาสตร์ในประเทศไทย ระหว่าง พ.ศ. 2503-2533) ตีพิมพ์พ.ศ. 2544 ต่อมาก็มีงาน ศึกษาสถานภาพของอดิศร ตักดีสูง พ.ศ. 2547 ทั้ง สองโครงการมีจุดเน้นที่ชัดเจนระดับหนึ่ง กล่าวคือ โครงการของแถมสุขและคณะศึกษาเฉพาะงาน วิชาการในประเทศไทย ไม่เอาของนักวิชาการฝรั่ง ส่วนโครงการที่สอง เอาเฉพาะคนไทยเหมือนกัน แต่ ขอบเขตกว้างกว่าคือดูเรื่องทั่ว ๆ ไป ไม่ได้โฟกัส เฉพาะเรื่องเศรษฐกิจ (ซึ่งในแง่หนึ่งก็มีปัญหาเรื่อง การสำรวจเช่นกัน) ส่วนโครงการของวีระพงศ์ถึงแม้ ประเด็นที่เลือกสำรวจจะชัดเจนกว่าแต่กลับละเลย กลุ่มงานที่สำคัญจำนวนมากทั้งที่ควรอยู่ในขอบเขต ของการสำรวจ

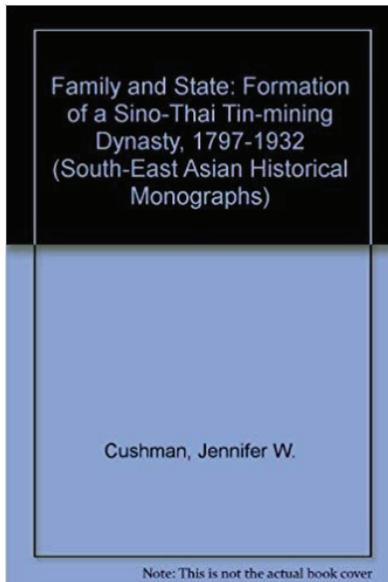
“หากดูจากชื่อโครงการ ปรัชญาประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจและสังคม พอบอกได้ว่า สังคม เข้ามา มัน ดูเป็นคนละเรื่องไป เวลาพูดถึงประวัติศาสตร์สังคม ภาคใต้ แน่นนอนว่ามันไม่ได้มีแค่เรื่องคนใต้ตัวดำ ๆ ที่อยู่แถวลุ่มทะเลสาบสงขลา ปากพนัง ไซ่ใหม่ คุณต้องพูดถึงคนมลายู สามจังหวัด สี่จังหวัด พลวัตของสภาพการดำรงชาติพันธุ์อะไรพวกนี้ด้วย แต่คนเหล่านั้นไม่อยู่ในกรอบโฟกัสการศึกษาของ งานชิ้นนี้อาจจริงจัง งานวิชาการที่ศึกษาประเด็น เหล่านี้ถูกตัดไปหมด ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ แม้แต่งานวิชาการในโลกภาษาอังกฤษที่ ศึกษาเกี่ยวกับภาคใต้เองจำนวนมากที่เป็นงาน สำคัญ เป็นงานคลาสสิกก็ถูกตัดไปด้วย” ธนาภษาย ตั้งข้อสังเกต ก่อนจะชี้ให้เห็นถึงช่องว่างของการ ศึกษาอีกอย่างหนึ่งก็คือการขาดปรัชญางานศึกษา

ภาคใต้ของนักวิชาการตะวันตก

“ในส่วนของงานที่เป็นภาษาอังกฤษที่ถูกเลือก ขึ้นมา เป็นเพียงงานที่ถูกแปลเป็นภาษาไทยเมื่อนานแล้วหรือไม่ก็เป็นงานที่รู้จักกันโดยทั่ว ๆ ไปอยู่แล้ว ในหมู่นักวิชาการไทยตั้งแต่เมื่อ 40 ปีก่อน ในขณะที่งานที่ถูกตีพิมพ์เผยแพร่ทั้งในรูปวิทยานิพนธ์ บทความวิชาการในวารสารต่างประเทศ หรือที่เป็นหนังสือในช่วง 30 ปีที่ผ่านมา แทบจะไม่ถูกนำมา ปรัชญาเลย ผลคืออะไร? คือวิถีวิทยาใหม่ ๆ ที่ถูก ใช้ในงานเหล่านั้น ไม่ถูกเอามาทบทวนในงานนี้” ธนาภษา ระบุ ก่อนจะยกตัวอย่างเรื่องการศึกษากฎเกิด หรือเรื่องทุนจีนซึ่งจำเป็นมากที่จะต้องวิเคราะห์ให้ เห็นการเชื่อมโยงกับป็นัง แต่ผู้ศึกษาก็ปล่อยเป็น ช่องว่างไว้ “ราวกับว่าไม่มีใครเคยศึกษาเรื่องนี้ ทั้ง ที่เขาทำกันมาตั้งแต่ ทศวรรษ 1970 แล้ว”

ธนาภษายกตัวอย่างด้วยว่า ถ้าจะเลือกงานใน ภาษาอังกฤษตั้งแต่ 30-40 ปีที่แล้ว เราจะพบว่า มี งานศึกษาที่สำคัญที่เป็นต้นแบบของการศึกษาเรื่อง กลุ่มทุนจีนที่ทำเรื่องเหมือนแร่ดีบุก ก็คืองานของ Wong Lin Ken เรื่อง The Malayan Tin Industry to 1914 ตีพิมพ์ค.ศ 1964 ซึ่งเป็นแรงบันดาลใจให้

นักวิชาการไทยที่ศึกษาเรื่องภาคใต้คนสำคัญอย่าง อาจารย์ชูลีพร วิรุณหะ และภูวดล ทรงประเสริฐ รวมถึงนักศึกษาระดับปริญญาโทที่สนใจทำเรื่องดีบุกไปอ่านงานชิ้นนั้น

งานชิ้นต่อมาที่ต่อยอดจากงานของห้วงคืองานของ Jennifer W. Cushman ซึ่งนักวิชาการไทยมักรู้จักเธอผ่านงานศึกษาเรื่องการค้าสำเภาจีน เป็นงานคลาสสิกมาก ๆ อย่างไม่รู้ตัว งานที่สำคัญอีกชิ้นหนึ่งของคุณแมนที่ศึกษาภาคใต้และคนมักไม่ค่อยรับรู้กันคืองานเกี่ยวกับกลุ่มทุนจีน คนจีนโพ้นทะเลตระกูลซวี (Xu) เรื่อง *Family and State: the Formation of a Sino-Thai Tin Mining* (1992) ซึ่งก็คือแซ่ค้อหรือ ณ ระนองนั่นเอง โดยคุณแมนดูตระกูลนี้เป็นตัวหลักว่าพวกเขาเคลื่อนที่ไปอย่างไร ทำงานข้ามพรมแดนอย่างไร และสัมพันธ์กับรัฐสยามอย่างไรในกระบวนการสถาปนาอำนาจของตัวเองด้วย

“คำถามคือ *approach* แบบนี้ คุณแมนเขียนตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 1980 แต่ผู้ศึกษาในโครงการนี้เสนอว่าควรทำ *approach* นี้ในปลายทศวรรษ 2010 คือเหมือนไม่มีคนทำมาก่อน ในงานชิ้นนี้เอง

ก็ยังไม่ได้ทำแบบนี้ด้วย คือเสนอไป แต่ไม่ได้ทำ พอมาเขียนจริง ๆ ก็เขียนตามประวัติศาสตร์รัฐหมดเลย แม้แต่จุดเริ่มต้นของปีศึกษาก็ยึดตามปีการตั้งกรุงเทพฯ ซึ่งมันไม่จำเป็นต้องเป็นตัวกำหนดพลวัตของประวัติศาสตร์เศรษฐกิจภาคใต้ทั้งหมด โดยเฉพาะก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งพลังดึงดูดของทุนนิยมและการขยายตัวของจักรวรรดินิยมอังกฤษในอาณานิคมมาลายามีความสำคัญมหาศาลต่อภาคใต้ กระทั่งงานศึกษาในภาษาอังกฤษร่วมสมัยที่สถานงานคลาสสิกทั้งสองชิ้นเช่นงานที่พัฒนามาจากวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาเอกสองเรื่องที่มหาวิทยาลัยแห่งชาติออสเตรเลีย ของ Wong Yee Tuan เรื่อง *Penang Chinese Commerce in the 19th Century: The Rise and Fall of the Big Five* (2015) ซึ่งตระกูลค้อเป็นหนึ่งในเครือข่ายนั้น หรือวิทยานิพนธ์ปริญญาเอกของ อ.อภิราตี จันทร์แสง เรื่อง *Local Autonomy: Chinese Community in Songkhla During the Late Eighteenth and Nineteenth Century* (2010) ซึ่งศึกษาการก่อตัวของคนจีนตระกูลหวู่ (Wu) หรือแซ่เฮาซึ่งมาจากทางตอนใต้ของประเทศจีน ซึ่งพวกนี้ค่อย ๆ เข้าแทนที่อิทธิพลของชนชั้นนำมลายูท้องถิ่นผ่านการเชื่อมต่อกับอำนาจตัวเองกับกรุงเทพฯ และกลายมาเป็นตระกูล ณ สงขลา ในปัจจุบัน หรือแม้แต่วิทยานิพนธ์เล่มสำคัญที่สุดเล่มหนึ่งที่มหาวิทยาลัย Cornell ศึกษาการค้าที่ตรังเขียนโดย Dr. Michael Montesano เรื่อง *The Commerce of Trang, 1930s-1990s: Thailand's National Integration in Social-Historical Perspective* (1989) ก็ไม่ถูกนำมาปริทัศน์ และยังมียานวิชาการในภาษาอังกฤษอีกร่วมยี่สิบเรื่องเกี่ยวกับประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ-สังคมภาคใต้ที่ไม่ถูกนำมาปริทัศน์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทความที่รวมพิมพ์อยู่ในหนังสือเรื่อง *Thai South and Malay North: Ethnic Interactions on a Plural Peninsula* (2008) บรรณาธิการโดย Dr. Montesano

และ Dr. Patrick Jory ซึ่งให้ความสำคัญกับ ปฏิสัมพันธ์และพลวัตของพลังทางเศรษฐกิจ วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์บนคาบสมุทรผ่านการตั้งเถามโนทัศน์พหุสังคม (plural society) ของ John Furnivall กลับมาพิจารณาใหม่ และปัจจุบัน หนังสือก็แปลเป็นไทยเรียบร้อยแล้ว”

“ในแง่หนึ่งถ้าเราอ่านงานเล่มนี้ เราจะอ่านในฐานะที่เป็นงานประวัติศาสตร์ภาคใต้ที่หาทางออกไปจากงานศึกษาที่ผ่าน ๆ มา หรือ หาทางออกจาก approach ที่เคยมีอยู่ใช่ไหม คงไม่ใช่ ถ้าเพิ่งเริ่มต้น ยุคสมัยการศึกษาที่พ.ศ. 2325 ซึ่งเป็นเวลาดังกรุงรัตนโกสินทร์และตัวมันเองเป็นหมุดหมายของประวัติศาสตร์ชาติไทยนี้ก็สะท้อนอะไรหลายอย่างแล้ว เพราะสำหรับประวัติศาสตร์ การจัดแบ่ง ยุคสมัยประวัติศาสตร์เพื่อกำหนดประเด็นย่อยนั้น มันสะท้อนทั้งกรอบความคิดและอุดมการณ์ของนักประวัติศาสตร์คนนั้น ๆ เอง” ธนภาษกล่าว

อย่างไรก็ดี เขาก็เห็นว่าข้อดีของงานชิ้นนี้คือ ความพยายามของผู้ศึกษาที่จะหาข้อมูลขั้นต้นมาใช้ แต่ไม่ใช่งานที่เสนอทางออกใหม่ สำหรับ ธนภาษเห็นว่าหากจะประเมินงานศึกษานี้ อาจเรียกว่าเป็นงานประวัติศาสตร์กึ่งแบบเรียนสำหรับนักศึกษาหรือบุคคลทั่ว ๆ ไปที่สนใจจะอ่านเรื่องประวัติศาสตร์ภาคใต้

“คือถ้าอ่านต้องอ่านในฐานะนั้น แต่ถ้าคุณอ่านในฐานะนักวิจัย นักศึกษาบัณฑิตศึกษา ป.โท ป.เอก ที่ต้องการหา approach ของมัน หรือ argument มันก็ไม่เพียงพอ ปัญหาคืออย่างนี้ เป็นไปได้ไหมที่เราจะศึกษาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจภาคใต้แห่งของสังคมและวัฒนธรรม โดยที่ไม่มีทฤษฎี framework อะไรบางอย่าง หรือทฤษฎีเป็นตัวนำแล้วศึกษา? ผมไม่กล้าตอบนะว่าเป็นไปได้หรือเป็นไปไม่ได้ แต่ถ้าเราลองมองย้อนกลับไปทำงานวิจัยภาคใต้ชุดนี้ เราจะพบว่ามันมีคาแรคเตอร์บางอย่างร่วมกันก็คือ ไม่มี framework ไม่เอาทฤษฎีชัดเจน ซึ่งทำยลุดนำ

ไปสู่ปัญหาเรื่องความไม่ชัดเจนของมโนทัศน์ทางเศรษฐกิจและสังคมที่ถูกเอามาใช้วิเคราะห์ในขั้นตอนการเขียนประวัติศาสตร์เศรษฐกิจสังคมภาคใต้ ทำให้ชุดงานวิจัยย่อยในภาคใต้ทั้งหมดเป็นการเน้นเล่าลำดับเหตุการณ์ของปรากฏการณ์ที่คิดว่าเป็นเรื่องเศรษฐกิจ มากกว่าจะวิเคราะห์คำถามยุ่งยากทางเศรษฐศาสตร์อย่างความไม่เท่าเทียมกันเรื่องรายได้หรือปัญหาที่ดิน อย่างที่กล่าวไปแล้วว่าในงานนี้ตอนปริทัศน์ก็ไม่ปริทัศน์ทฤษฎีและวิธีวิทยาด้วย คือการปริทัศน์บนกรอบของการแบ่งเชิงภูมิศาสตร์มันไม่ได้หมายความว่าแบ่งด้วยทฤษฎีนะ คือเขาแค่ไปดูว่ามีงานอะไรบ้างในจังหวัดตรงนี้ ผังตะวันตก ผังตะวันออก เพราะการแบ่งนั้นมันทำให้มองไม่เห็นว่าตกลงแล้ววิธีการในแง่ของวิธีวิทยาที่ถูกใช้มันคืออะไร มันไม่เห็น พอมันไม่เห็นแบบนี้ปุ๊บมันก็ไม่รู้ว่าจะใช้วิธีอะไรกันแน่ที่จะแก้ปัญหาทางงานศึกษาเดิม” ธนภาษ พยายามวิเคราะห์เหตุแห่งความไม่สมบูรณ์

เขาอธิบายเพิ่มเติมว่า ความบกพร่องดังกล่าว นั้นเป็นไปได้ว่าปัญหาไม่ได้อยู่ที่นักวิจัยในโครงการฝ่ายเดียวแต่อาจจะมาจากหัวหน้าโครงการเองที่มี

แนวโน้มศึกษาแบบไม่นิยมทฤษฎีด้วย ตัวหัวหน้าโครงการมีลักษณะของการด้านทฤษฎี แล้วมาพอคும்ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจสังคม ก็เลยมีลักษณะที่ไม่ได้ผลักดันให้นักวิจัยกลุ่มภาคใต้ในโครงการพยายามจะแก้ปัญหอะไรทำนองนี้ ใครที่อ่านงานของวินัย พงศ์ศรีเพียร อย่างต่อเนื่อง จะพบว่าท่านมีลักษณะเด่นแบบนั้น ซึ่งก็มีทั้งจุดดีมากๆ และข้อด้อย ลักษณะเช่นนี้ก็สอดคล้องกับคณะที่ปรึกษาชุดโครงการวิจัย อันประกอบด้วยเดช บุญนาค ธีรวัฒน์ ป้อมเพชร และเจตนา นาควัชระ ซึ่งมีลักษณะทางวิชาการที่คล้ายคลึงกัน

“อย่างอาจารย์ธีรวัฒน์ ณ ป้อมเพชร ท่านก็เป็นนักประวัติศาสตร์อยุธยา ไม่มีทฤษฎี อีกท่านคือเจตนา นาควัชระ ท่านเป็นนักวรรณคดีศึกษา มีความเชี่ยวชาญทฤษฎี แต่ท่านก็พยายามสร้างทฤษฎีแผ่นดินแม่ ซึ่งจะมีลักษณะกึ่งๆ แอนตี้ทฤษฎี ตะวันตกอยู่บ้าง ท่านเคยบอกว่า ความเชื่อว่าการวิจัยที่ไม่ใช้ทฤษฎีจะเป็นงานที่ทำให้เนื้อหาที่อ่อนไปนั้น ท่านมองว่าไม่ใช่ แต่เห็นว่าในการขุดค้นจากหน่วยงานที่สนับสนุนการวิจัย ไม่จำเป็นที่จะเอาทฤษฎีมาตั้ง ทฤษฎีอาจไปเจอเอาทีหลังก็ได้ เพราะมันควรเริ่มต้นจากตัวเนื้อหา ก่อน กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ คุณไปอ่านงานก่อน คุณไม่ต้องรู้ทฤษฎีก็ได้ แต่คุณไปนั่งไล่อ่านงานก่อน แล้วอาจจะเจอทฤษฎีการรู้จักทฤษฎีไม่เสียหาย แต่ต้องใช้ให้เหมาะสม”

ธนาภาฯ เชื่อมโยงให้เห็น ก่อนทั้งทำด้วยมุมมองที่คล้ายคลึงกันกับกรณีของที่ปรึกษาอย่าง เดช บุญนาค ว่า นักวิชาการอดีตนักการทูตท่านนี้ก็เห็นว่า งานวิจัยทางประวัติศาสตร์ไม่ควรเริ่มจากทฤษฎี

“ท่านทูตเดชยกตัวอย่างวิทยานิพนธ์ที่ดีในความคิดของแก่วางานชิ้นนี้ดีมาก ๆ ที่ควรเอาเป็นตัวอย่างในการศึกษา คืองานปริญญาโทของวุฒิชัย มูลศิลป์ เรื่องการปฏิรูปกระทรวงศึกษาธิการ การจัดการศึกษายุครัชกาลที่ 5 ซึ่งทั้งเล่มเต็มไปด้วยหลักฐานชั้นต้นจากหอบจดหมายเหตุแห่งชาติ ถ้าลองอ่านเรื่องนี้ของวุฒิชัย เปรียบเทียบกับงานของ David Wyatt และ วารุณี ไสธการมย์ จะพบว่า 3 เล่มนี้มีลักษณะเด่นต่างกัน ท่านทูตเลือกที่จะชอบงานของวุฒิชัยที่ไม่มีทฤษฎีเลย ไม่มี framework เน้นเอาหลักฐานมานำเสนอ นอกจากนั้น ท่านทูตยังบอกอีกว่าที่ท่านชอบมาก คือของนิธิ เอียวศรีวงศ์ เพราะว่าในงานของนิธิไม่มีทฤษฎีเลย จริงหรือเปล่า ผมไม่แน่ใจ แต่ในความคิดของท่านทูตเดช คิดอย่างนั้น ท่านบอกว่านิธิมีแต่ข้อสังเกตอย่างกว้าง ๆ”

ธนาภาฯสรุปทั้งทำยให้เห็นถึงที่มาของความไม่สมบูรณ์ของงานศึกษาสถานภาพและองค์ความรู้ประวัติศาสตร์ภาคใต้ชิ้นล่าสุดว่า แม้นักประวัติศาสตร์จะสามารถสร้างข้อเสนอจากทำงานผ่านหลักฐานเป็นสำคัญมากกว่าการอิงกับทฤษฎี แต่นั่นก็ต้องอาศัยประสบการณ์การอ่านและการมีวิสัยทัศน์มองเห็นภูมิทัศน์ของงานศึกษาที่มีอยู่อย่างมาก ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะวิธีคิดและการไม่ให้ความสำคัญของทฤษฎี แม้ผู้ศึกษาจะมองเห็นปัญหาบางอย่างมาตั้งแต่ต้น แต่เมื่อขาดแรงผลักดันจากหัวหน้าผู้ประสานงานโครงการ งานจึงไม่สามารถตอบประเด็นปัญหาที่ใหญ่กว่า งานศึกษาชุดนี้จึงมีลักษณะเป็นงานที่ไม่ให้ความสำคัญกับการถกเถียงเชิงวิวิธวิทยาหรือกรอบการวิเคราะห์ที่ผ่านมา ทำให้เป็นงานที่ชวนตั้งคำถาม มากกว่างานที่พาผู้อ่านไปค้นหาคำตอบ ■